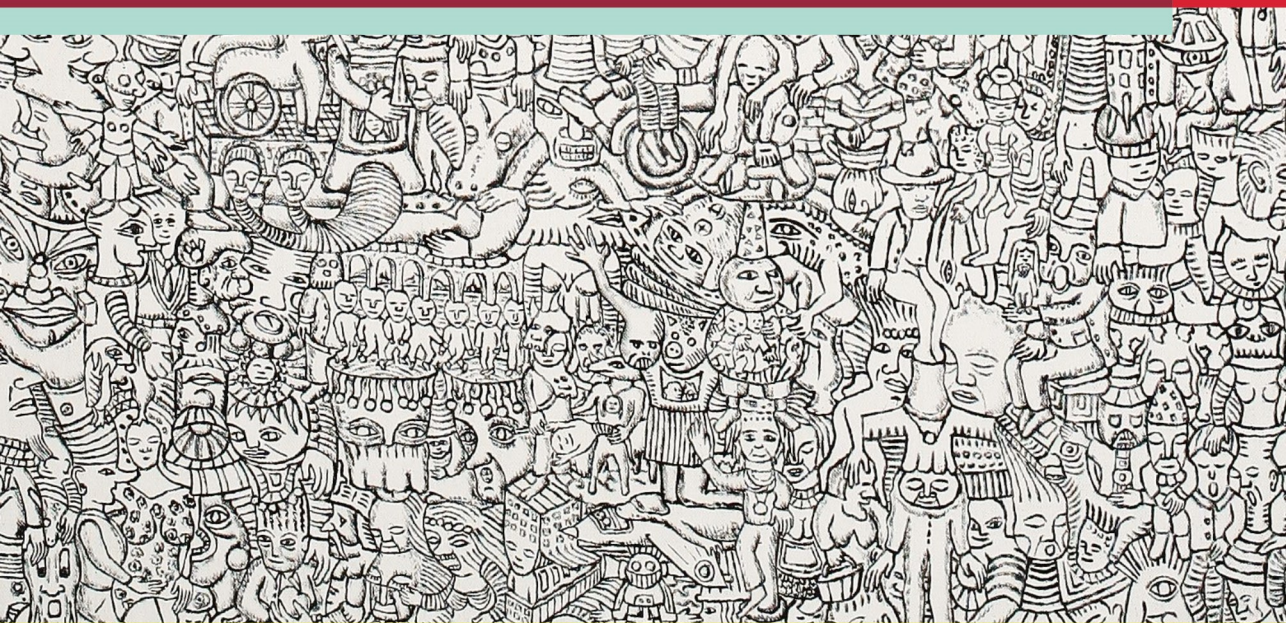

Behandeling van volwassenen met een autismespectrum stoornis

2

Redactie
Els Blijd-Hoogewys
Marleen Monsma
& Marije Swets

Inhoud

Voorwoord 9
Caroline Roos-Schuurman

Leeswijzer 11

Algemene inleiding 13
Els Blijd-Hoogewys, Marleen Monsma en Marije Swets

DEEL I Algemene inleiding in de behandeling van volwassenen met autisme 19

- 1 Autisme begrijpen 21
Peter Vermeulen
- 2 Cijfers van het Nederlands Autisme Register over behandeling en begeleiding 29
Anke Scheeren en Sander Begeer
- 3 Emancipatie van mensen met autisme in Nederland 35
Karin van den Bosch en Diederik Weve

DEEL 2 Aandachtspunten binnen de behandeling 41

- 4 Het belang van een juiste diagnose 43
Els M.A. Blijd-Hoogewys
- 5 Het belang van indicatiestelling 49
Guus van Voorst en Marjolijn Hoekert
- 6 Het belang van levensloopbegeleiding 55
Jan-Pieter Teunisse
- 7 Samenwerking buiten de ggz 61
Cindy van der Hout, Jessica Léonard en Marleen Monsma
- 8 Autisme en lichaamsbeleving 67
Steven Degrieck
- 9 Sociale en emotionele ontwikkeling bij volwassenen met autisme 73
Thomas Lenz
- 10 Autisme, persoonlijkheid en persoonlijkheidspathologie 79
Richard Vuijk
- 11 De therapeutische relatie 83
Marije Swets, Bé Reineke en Jos Mensink

DEEL 3 Behandelvormen uitgelicht 89

- 12 Handvatten voor psycho-educatie bij autisme 91
Anke van Schooten, Yoshi van den Heuvel en Jessica Léonard
- 13 Autismen in de psychotherapeutische stromingen 97
Richard Vuijk
- 14 Farmacotherapie bij autisme 101
Madeleine van der Velden en Marije Swets
- 15 Zelfcontroletechnieken bij autisme:
effectief omgaan met boosheid en frustratie 107
Jeroen Bartels
- 16 ToM-behandeling voor volwassenen: een kwestie van bewust-Zijn 113
Marijke Honée-van Zijll de Jong en Constance Vissers
- 17 Lichaamsgericht werken bij autisme 119
Robert van der Noord en Saskia Appels
- 18 Autismen en apps 125
Peter Vermeulen
- 19 Dierondersteunde interventies bij autisme 131
Carolien Wijker, Marie-Jose Enders-Slegers en Anke van Schooten
- 20 Inzet van virtual reality 137
BJ van Pelt, Annemiek Landlust, Inge van Balkom en Kirstin Greaves-Lord

DEEL 4 Behandeling van comorbiditeit 143

- 21 Autismen en genderdiversiteit 145
Anna van der Miesen en Annelou de Vries
- 22 Autismen en trauma 151
Ella Lobregt-van Buuren en Marjolijn Hoekert
- 23 Autismen en eetstoornissen 157
Annelies Spek, Audrey Mol en Marije Swets
- 24 Autismen en verslaving 163
Johan van Zanten en Marc Bosma
- 25 Autismen en alexithymie 169
Mieke Ketelaars en Marthe Ligtenberg
- 26 Autismen en somatisch-symptoomstoornissen 175
Christina van der Feltz-Cornelis
- 27 Autismen en misofonie 181
Arnoud van Loon en Marthe van der Pol
- 28 Autismen en hoarding 187
Ron de Joode en Bernardette Blom

29 Autisme en suïcidaliteit 193
Titia Arwert en Bram Sizoo

DEEL 5 Thema's ten aanzien van volwassenen met autisme 199

30 Autisme en hechting 201
Nanda Tak

31 Autisme en emotieregulatie 207
Anne Huntjens en Audrey Mol

32 Autisme en zingeving 211
Annelies Spek en Anne-Claire Maton

33 Autisme en slaap 217
Floor Oosterwijk, Pascal Verjans, Madeleine van der Velden en John van Daal

34 Autisme bij vrouwen 223
*Marleen Bezemer, Els Blijd-Hoogewys, Audrey Mol, Annelies Spek en Patricia van Wijn-
gaarden-Cremers*

35 Ouders met autisme 227
Lisa Snip, Erik van de Kraats, Liesbeth Verduijn en Karin Kroes

36 Autisme en veroudering 233
Hilde M. Geurts, Winde Hermans, Katrien Fannes en Sylvia Heijnen-Kohl

Het einde 239
Marije Swets, Marleen Monsma en Els Blijd-Hoogewys

Referenties 241

Informatie over Boek 1 260

Informatie over de auteurs 261

Lijst met afkortingen 267

Voorwoord

Op enige afstand naar autisme kijkend valt op hoe enorm breed het spectrum van autisme is. Het kent een haast oneindige variatie aan uitingsvormen, maar heeft tegelijkertijd in gedrag een goed herkenbare kern. Daarbij is de ernst van de autismekenmerken lang niet altijd doorslaggevend voor de zwaarte van eventuele problematiek. De leefomgeving en de menselijke relaties bepalen mee of autisme tot een stoornis leidt en/of comorbiditeit zich ontwikkelt. Voorafgaande aan een behandeling is zorgvuldige diagnostiek dan ook een eerste vereiste.

De in 2005 opgerichte stichting CASS18+¹ heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de verbetering van de diagnostiek van autismspectrumstoornissen (ASS). Binnen CASS18+ werd in 2010 de Werkgroep Behandeling opgericht, die startte met een inventarisatie van de in gebruik zijnde behandelingen voor patiënten met autisme zoals die door de ggz in Nederland werden aangeboden. Hoewel er toen al sprake was van een gevarieerd palet aan behandelingen, werd tegelijk duidelijk dat de kennis over en de behandel mogelijkheden bij volwassen patiënten met autisme in Nederland ongelijk verdeeld was en er nogal wat te verbeteren viel. Dat leidde in 2012 tot het *Consensusdocument Behandeling ASS bij Volwassenen* (Oosterhoff e.a., 2012).

Daarna werd de focus gelegd op het beschikbaar maken van de voorhanden zijnde kennis op het gebied van behandeling. Dit leidde door de enthousiaste

1 CASS18+: Consortium Autismspectrumstoornissen is een netwerk van professionele ggz-hulpverleners dat zich in Nederland inzet voor de verbetering van de diagnostiek en behandeling van autisme bij volwassenen in de leeftijdscategorie vanaf 18 jaar.

inzet van deskundige hulpverleners in 2013 tot het eerste boek over de behandeling van volwassenen met een autismespectrumstoornis (Schuurman e.a., 2013).

Het veld ontwikkelt zich. Toch is het overgrote deel van de informatie uit het eerste boek nog up-to-date. Wel is er in de tussentijd ontzettend veel bij ontwikkeld op het gebied van behandeling. Die ontwikkelingen zijn samengebracht in het tweede boek van CASS18+ over de behandeling van volwassenen met een autismespectrumstoornis. De inhoudsopgave van dit boek is opnieuw een afspiegeling van de diversiteit bij mensen met autisme. Diversiteit op uiteenlopende gebieden, zoals persoonlijkheid, emoties, lichaamsbeleving, leeftijd, gender, maar ook diversiteit ten aanzien van de problemen die kunnen voorkomen, zoals hoarding en misofonie. Ook de rol van slaap en hechting komen in de opeenvolgende hoofdstukken aan de orde. De verschillende behandel mogelijkheden bieden de patiënt en zijn behandelaar de ruimte om de best passende weg te kiezen om uiteindelijk de kwaliteit van leven te verbeteren. De hoofdstukken over emancipatie en zingeving zijn daarbij van wezenlijk belang.

Een mens leeft niet op een eiland, verbinding met de ander is voor ieder mens wezenlijk. Dat geldt dus ook voor een persoon met autisme, waarbij de vorm en inhoud van zingevende relaties kunnen verschillen. De ruimte nemen en krijgen om jezelf te kunnen zijn kan door autisme moeilijker zijn. De brede opzet van dit boek doet er recht aan dat de persoon waar je als hulpverlener mee in gesprek bent, meer is dan een patiënt met autisme. Het geeft de behandelaar een houvast om de focus zowel op een effectieve behandeling te houden, als op de gehele persoon. Daarmee is dit boek een must voor iedere behandelaar die werkzaam is op het gebied van autisme.

CAROLINE ROOS-SCHUURMAN

Leeswijzer

Dit boek bestaat uit vijf delen, waarvan de hoofdstukken per deel een vergelijkbare opzet hebben.

Het eerste deel geeft een algemene inleiding en achtergronden. Om mensen met autisme goed te kunnen behandelen dient men immers allereerst autisme te begrijpen. In dit deel wordt ook ingegaan op de emancipatie van mensen met autisme en worden er cijfers gedeeld rondom de behandeling van volwassenen met autisme in Nederland.

In het tweede deel worden diverse aandachtspunten voor de behandeling besproken, namelijk het belang van de sociaal-emotionele ontwikkeling, het belang van een juiste diagnose, het belang van indicatiestelling, het belang van een goede therapeutische relatie, het belang van levensloopbegeleiding en het belang van samenwerking buiten de ggz. Ook autisme en lichaamsbeleving en autisme en persoonlijkheids(pathologie) worden behandeld.

In deel 3 worden diverse behandelvormen uitgelicht. Daarbij komt psycho-educatie, farmacotherapie, de inzet van verschillende psychotherapeutische stromingen en lichaamsgericht werken aan bod. Tevens worden meer specifieke trainingen besproken die zijn gericht op Theory of Mind en zelfcontrole. Daarnaast wordt de inzet van virtual reality, apps en dierondersteunde interventies behandeld.

In deel 4 wordt specifiek ingegaan op de behandeling van ASS met comorbiditeit. Dit wordt steeds geïllustreerd met een casus. In het eerste boek werd al stilgestaan bij depressie, angst, dwang, ADHD, ticstoornissen, psychotische stoornissen, eetproblemen, verslaving en persoonlijkheidsstoornissen. In dit

boek wordt stilgestaan bij somatisch-symptoomstoornissen, misofonie, eetstoornissen, genderdiversiteit, trauma, alexithymie, hoarding en suicidaliteit. Ook wordt nogmaals ingegaan op verslaving.

In deel 5 komen uiteenlopende thema's aan bod die ook kunnen spelen in de behandeling van volwassenen met autisme. Dit betreffen problemen rondom slapen, hechting, emotieregulatie en zingeving. Tevens is er expliciet aandacht voor autisme bij vrouwen, bij ouders en bij veroudering.